

TED ANKARA KOLEJİ VAKFI ÖZEL LİSESİ

**A1 TÜRK DİLİ VE YAZINI DERSİ
UZUN TEZİ**

“Tutunamamayı Anlatmak”

Rehber Öğretmen : Şennur Aydoğan
Öğrencinin Adı : Damla
Soyadı : Keşkekci
Numarası : D1129036
Ödevin Sözcük Sayısı : 3898

Araştırma Konusu: Oğuz Atay'ın “Tutunamayanlar” Adlı Yapıtında Kullanılan Yöntem ve Tekniklerin Anlatıma Katkısı

ÖZ (ABSTRACT)

Uluslararası Bakalorya programı A1 Türk Dili ve Edebiyatı dersi kapsamında hazırlanan bu uzun tez çalışmasında Oğuz Atay tarafından yazılan Tutunamayanlar adlı romanı, kullanılan anlatım teknikleri ve yöntemleri açısından incelenmiştir. Bu bağlamda yapıttaki anlatım tutumları, anlatım biçimleri, anlamsal açıklık – kapalılık, ipucu izlekler, çokkatmanlı yapı ve eserdeki diğer teknikler, alt başlıklar halinde yapıta etkileri yönünden ele alınmıştır.

Gelişme bölümünde eserdeki parodistik, hicivci ve ironik anlatım tutumları, çerçeve anlatım biçimi, tanrısal anlatım biçimi, “ben” ve “o” anlatıcılar, postmodernist anlatım teknikleri, çokkatmanlı yapıyı oluşturan; kişileştirmeler, kelime oyunları, alışılmamış bağdaştırmalar, metinlerarasılık özelliğini oluşturan ve yazarın kendi yarattığı olan çeşitli yazın türleri, leitmotif ve merak uyandıran öğeler ile geriye dönüş yöntemleri irdelenmiş ve yapıttın kurgusuna olan etkileri ortaya konmaya çalışılmıştır. Ayrıca psikanalitik eleştiri yöntemiyle kendinden yola çıkarak yazma yöntemi ve bu yöntemin romana yansımalarına da değinilmiştir.

Sonuç bölümünde ise yapıtta kullanılan bu teknik ve yöntemlerin romanın yapısına etkisi belirtilmiş ve Tutunamayanlar romanının Türk edebiyatındaki yeri ve değeri üzerinden, bu tür kullanımların edebi yapıttarın özgünlüğündeki rolüne değinilmiştir.

(Sözcük Sayısı: 160)

İÇİNDEKİLER

ÖZ (ABSTRACT)

	SAYFA
İÇİNDEKİLER	1
1. GİRİŞ:.....	4
2. YAPITTA KARŞILAŞILAN ANLATIM TEKNİKLERİ VE YÖNTEMLERİ:.....	5
2.1. ANLATIM TUTUMU:.....	5
2.2. ANLATIM BİÇİMLERİ:.....	8
2.3. ANLAMSAL AÇIKLIK – KAPALILIK:	10
2.4. İPUCU İZLEK:	11
2.5. ÇOKKATMANLI YAPI:.....	12
2.6. DİĞER TEKNİKLER:	15
3. SONUÇ:	23
4. KAYNAKÇA:.....	24

1. GİRİŞ:

Oğuz Atay'ın en çok tanınan yapıtlarından biri olan Tutunamayanlar adlı romanı, yazarın ilk eseridir. 1970 yılında TRT Roman Ödülü'nü kazanan eser, odak figür Turgut Özben'in, üniversite arkadaşı Selim Işık'ın ölüm haberini almasıyla başlar. Bir zamanlar çok yakın olduğu Selim'i neyin ölümüne ittiğini, kendisinin ona neden engel olamadığını ve ne ara bu denli birbirlerinden uzaklaştıklarını düşünerek, Selim'in intihar sebebini bulmaya karar veren Turgut, araştırmaya başlar. Bu amaçla, önce Selim'in evini ziyaret eder, annesiyle konuşur. Daha sonra da tek tek arkadaşlarını dolaşır. Araştırmaları sırasında Selim'in, çevresindekilerce anlaşılması, dışlanması ve kullanılması gibi nedenlerden hayata "tutunamadığını" öğrenen Turgut, arkadaşının insanlık için gerçekten bir "ışık" olabilecek iken söndü(rüldü)ğünü anlar ve yine de, parlaması için Selim'in ve tüm "tutunamayanlar"ın hikâyesini yazıya dökmeye karar verir. Bu esnada kendisi de özbenliğini bulur ve üzerinde eğreti duran, sahte küçük burjuva kostümünü çıkarıp "tutunamayan" kimliğini kucaklar.

İlk yayınlandığı dönemde bireysel bir roman olarak dönemin toplumsal roman anlayışına aykırı nitelikte olan eser, karmaşık yapısı ve kurgusunun kronolojik sırasının olmaması gibi nedenlerin de etkisiyle, yazarının beklediği kadar ilgi görmemiştir. Bu nedenle yapıtın, okuyucusu tarafından yedi yüz yirmi dört sayfalık bir baş dönmesi ve zihin karışıklığı olarak tanımlandığı da söylenebilir. Bu durum, modernist esintiler taşıyan ve aynı zamanda postmodernizme geçiş romanı olarak da adlandırılabilir. Eserin, okuruna çokkatmanlı ve karmaşık bir yapı içerisinde, herkesin kendi birikimine göre sindirebileceği nitelikte mesajlar vermesinden kaynaklanır. Eserdeki karmaşıklığı oluşturan öğelerin başında, kurgudan önce,

kullanılan anlatım teknikleri gelir. Biçimci bir roman olan Tutunamayanlar, birçok farklı anlatım tekniğini bünyesi altında toplamıştır.

2. YAPITTA KARŞILAŞILAN ANLATIM TEKNİKLERİ VE YÖNTEMLERİ:

2.1. ANLATIM TUTUMU:

Yapıttaki anlatım tutumları kurgu ilerledikçe farklılık göstermiş, parodistik, mizahi, ironik ve hicivci anlatım tutumları iç içe kullanılmıştır. En genel anlamda toplumsal eleştiri ve taşlama amacıyla kullanılan bu farklı tutumlar, eserin akışına renk getirmiş ve okur için güldürü ögesi oluşturmuştur.

Eserde parodistik tutum tekniğinin belirgin şekilde göze çarptığı yerlerden biri, “Şarkılar” (Atay, 114–135) bölümü ve açıklamalarıdır (Atay, 135–290). Bu bölüm Selim’in üstü kapalı bir şekilde hayatını anlattığı beş şarkıdan oluşur. Selim yazdıktan sonra, felsefi bilgi birikimine güvendiği Süleyman Kargı’dan şarkılarını açıklamasını rica etmiştir. Bu nedenle şarkılar bölümünü izleyen sayfalarda Selim’in ricasını geri çevirmeyen Kargı’nın açıklamaları ve incelemeleri bulunmaktadır. Bu bölümde de parodistik tutuma verilebilecek örnekler mevcuttur. Üçüncü şarkının açıklandığı bölümde yer alan tiyatro oyunu gibi. Yazar burada çeşitli devlet adamlarını, ideolojileri ve tarihsel önemi olan kişileri bir mahkeme salonunda toplamıştır. Böylece hepsini oyununa karakter eden yazar, onlar üzerinden aslında hiçbir anlam taşıyamıyormuş gibi görünen karmaşık bir oyun sunar.

“ABDÜLHAKHAMİT: Elli kadar Türk büyüğü (ve Osmanlı büyüğü sesleri) burada toplanmış bulunuyoruz (toplantı değil içtima sesleri). Sözümü kesmeyin.

Ben elimden geldiği kadar Türkçeleştirilmişgibigillerden biri olarak davranmaya çalışıyorum. Lehavle.

SUFLÖR: Müzekkerdir: Lahavle.” (Atay, 232)

Parodistik tutuma bir diğer örnek ise, yine şarkılar bölümünün açıklamalarında bulunan ve Orta Asya’da yaşayan Türklerden olan Dandini ve Dastana’nın öyküsüdür. Açıklamaların bir yerinde Kargı; *“Dandini dandini dastana / Danalar girmiş bostana / Kov bostancı danayı / Yemesin lahanayı”* diye giden ninninin hikâyesini anlatır ve orijinalinin aslında; *“Ninni yavrum bebeğime / Kirler dolar göbeğime / Dandin vurma erkeğime / Dandini dandini dastana (...)”* (Atay, 174) şeklinde olduğunu ve ninni şekline orijinalindeki müstehcen kısımlar atılarak kavuştuğunu söyler. Yazar bu şekilde, Süleyman Kargı üzerinden parodiler kurgular ve açıklamaların sonuna geldiğinde de yazılanların gerçekliğini reddeder. Böylece yazar, okuru önce bir oyununun içine sürükler ve sonrasında da yazılanların hepsinin hayal ürünü olduğunu söyleyerek okuru ikileme sokar, aklını karıştırır.

Eserdeki göze çarpan bir diğer anlatım tutumu olan mizahi tutum hakkında ise pek çok farklı görüş öne sürülmüştür. Örneğin, Murat Belge, Cevat Çapan gibi yazarlar eserde bu anlatım tutumunun bulunduğunu söylemekte; fakat kullanım şekli hakkında farklı görüşler öne sürmektedir. Yıldız Ecevit (*Romanlardaki mizahın, figürlerin kendini koruma aracı olarak sunulduğunu söyler.*) ve Nurdan Gübilek (*Atay’da hicivci bir kişilik olmadığını, onun romanlarında doğruyla yanlışı ayıracak zeminin kayganlaştığı bir ironik tutum bulunduğunu öne sürer.*) gibi yazarlar ise bu tutumu

daha farklı bir şekilde yorumlamaktadır.¹ Görüş ayrılıklarına rağmen eserin mizahi yönü yadsınamaz. Romanda gerek hicivci, gerekse ironik bir tutumun yardımıyla oluşturulan ve aktarılan bu karamizaha özellikle toplumsal konulardan söz edilirken rastlanır. Buna örnek olarak, yukarıda alıntılanan oyun metninin farklı bir bölümü gösterilebilir:

“HİTLER: Aranızda bulunmaktan gurur duyuyorum. Büyükelçiye de söylemişim. Bu münasebetle şurasını da belirteyim ki yaptığımız yeni yollarla Almanya’yı bir baştan öbür başa donattık. İşsizliği ilga ettik. Türkçe’yi yardımcı dil olarak okutuyoruz. Her şeyimiz çok sağlamdır. Biz de size hayranız.” (Atay, 233)

Bir “tutunamayan” olarak burjuva hayatına sıkışan Turgut, çevresinde gördüklerini, kimi zaman bilinçli, kimi zaman da bilinçsiz olarak -çünkü ancak özbenliğinin yansıma karakteri olan Olric geldikten sonra gerçeklerin tam olarak farkına varacaktır- mizahi bir tutumla betimler ve aynı zamanda ironiden yararlanarak eleştirir, yani hicivci bir tutum sergiler. Böylece yazar üç farklı anlatım tutumunu bir arada kullanmış olur. *“Hayat, düşünceleri tutan bir hapishanedir. İnsan, can sıkıcı bir saç demetidir, ben de akılsız bir robotum.”* (Atay, 32) Bu durumun daha belirgin bir örneğine ise yine şarkıların açıklaması bölümünde rastlanır. Tatjana Seyppel’in de Oğuz Atay’ın Dünyası adlı yapıtında değindiği Ziya Özdevrimsel gibi:

“Yeni doğmuş bir bebeğin gelişmesini engelleyen ve onu eli kolu bağlı bir durumda bırakan eski kundak sistemini, yerinde bir devrimle ortadan kaldıran büyük Türk reformcusu ve düşünürü Ziya Özdevrimsel (devrimden önceki adıyla Mükrimin Ziya, 1301–1939) her bakımdan gerçek bir devrimciydi. Onu, şapka

#####

¹ Oğuz Atay’ın Tutunamayanlar Adlı Romanında Mizah ve Hiciv Öğeleri, Mustafa Apaydın.

devriminden sonra şapkasız (denildiğine göre, evinde giymek için de, çok kısa kenarlı bir şapka yaptırmıştı), kıyafet devriminden sonra kıyafetsiz, yazı devriminden sonra eski harflerle kitap okurken ve çatal-bıçak devriminden sonra da elle yemek yerken gören olmamıştır.” (Atay, 163)

2.2. ANLATIM BİÇİMLERİ:

Yapıt, yazara gelen bir mektupla başlar. “Sonun Başlangıcı” adıyla verilen mektup, Turgut Özben’in bir tren yolculuğu sırasında tanıştığı genç bir gazetecedendir. Yazar, kitabın sonunda evinden ayrılan ve yazmaya başlayan Turgut’un kendisine yolladığı ve gazetecinin de romanın başındaki açıklamasında içeriğinden söz ettiği bu mektupla, kurguyu belirli bir çerçeveye sınırlamış olur. Yine de bu sınır, okuyucunun hayal gücünü kısıtlayacak kadar keskin değildir; çünkü Turgut’un dosyayı gazeteciye yolladıktan sonra yaşadıkları bilinmemektedir. Kitap sadece Selim Işık’ın hayatını tüm yönleriyle ele almaktadır. Eserin çerçevesi budur. Çerçevenin dışında kalan bölümlerin ise ucu açık bırakılmış, ilerleyen zamanlarda diğer karakterlerin yaşadıklarına değinilmemiş, romanda anlatılanlar kesin bir sonuca bağlanmamıştır. Gazetecinin, romanın başına eklediği bu mektupla yazar, aynı zamanda okuru yazım aşamasından da haberdar kılmıştır.

Yapıt boyunca her ne kadar odak figür Turgut Özben olsa da anlatının odaklandığı figür Selim Işık’tır; çünkü Turgut’un amacı Selim’in hikâyesini öğrenmek, onu nelerin intihara sürüklediğini bulmaktır. Bu doku, eserde “anlatı içinde anlatı tekniği”nin kullanımıyla sağlanmıştır. Başka bir deyişle, Selim’in intihar sebebini araştırırken Turgut’un karşılaştıkları bu dokunun oluşmasına neden olmuştur. Onun edindiği belgeler ve dinlediği hikâyelerle Selim’in tüm hayatı -çocukluğundan intiharına kadar-

Turgut üzerinden okuyucuya aktarılmıştır. Bu sırada daha sonra değinilecek olan montaj ve edebi alıntı tekniklerinden de yararlanılmıştır.

Ayrıca yapıt “tanrısal anlatım” ile yazılan, iki farklı karakterin öyküsünü anlatan, çift odak figürlü bir roman olduğundan, eser boyunca anlatıcı sıkça değişmiştir. Eserin başında anlatıcı, “ben” anlatıcı ile yazan gazeteciyken, Turgut’un hayatından bahsedilmeye başladığında “o” anlatıcıya geçilmiştir. Anlatıcının ve anlatım biçiminin sıkça değişmesinde Turgut’un eline bizzat Selim tarafından “ben” anlatı ile yazılmış belgelerin geçmesi de etkili olmuştur. Buna örnek olarak Selim’in günlüğü gösterilebilir.

Sonlara doğru Selim’in hayata “tutunamayış” nedenlerini bulan ve özbenliğine ulaşan Turgut, evini ve ailesini terk edip Selim’in hikâyesini herkese duyurmayı bir görev bilerek yazma serüvenine başlamıştır. Romanın bu bölümünde iki farklı anlatım tekniğine daha rastlanır. Bunlardan biri, kurgunun, roman yazan bir insanı anlatan bir yapıya bürünmesidir. (Turgut’un Tutunamayanlar romanını yazması/derlemesi) Kullanılan diğer anlatım tekniği ise hayali bir karakterle diyaloga giren gerçek bir karakterin yapıtta kullanılmasıdır. Eserde bu teknik, Turgut’un parçalanması ile oluşturulmuştur. Özbenliğine erişen Turgut, Olric’le tanışmıştır. Fakat aslında Olric, hayal ürünüdür. O, Turgut’un özbenliğinin zihninde can bulmasıyla oluşan yansıma bir karakterdir ve Turgut’un Olric’le diyaloga girmesi de böylece sonuç bölümünde kullanılan ikinci farklı anlatım tekniği olmuştur: *“Saçımızı sakalımızı da uzatacak mıyız efendimiz? Gerekli değil Olric. Sonra bizi başkalarıyla karıştırırlar.”* (Atay, 545)

2.3. ANLAMSAL AÇIKLIK – KAPALILIK:

Yapıttaki çeşitli anlatım tekniklerinin kullanım biçimleri, eseri anlamsal açıklık ve kapalılık açısından etkilemiştir. Bu bağlamda, kişileştirmeler, kelime oyunları ve alışılmamış bağdaştırmalar sayılabilir. Genellikle yergi amacı taşıyan bu kullanımlar, eserde pek çok yerde karşımıza çıkar.

Yapıtta kişileştirme tekniğinin kullanımına en belirgin örnek, romana adını veren “tutunamayan” sözcüğüdür. Eserde “tutunamamak” bir eylem, bir kavramken anlamı değiştirilip bir canlı türünün adı olmuş, bir zümrenin sıfatı haline gelmiştir. Öyle ki, Selim bu sığata uygun insanları bir “Tutunamayanlar Ansiklopedisi” oluşturarak tanıtmayı amaçlamıştır. (Atay, 672) Fakat romanda sıkça kullanılan ve daha sonra değinileceği üzere aynı zamanda bir leitmotif olan “tutunamayanlar”ın yanı sıra yapıtın zengin dokusunda gözümüze başka kişileştirmeler de çarpar. Bunlardan sık kullanılanı bir başkası da “dünya” içindir. Turgut’un kullandığı şekliyle; *“Bat dünya bat! İki gözün kör olsun da piyango bileti sat!”*. (Atay, 297)

Kelime oyunlarının kullanımı da yapıtın dokusunda sıkça görülen bir durumdur. Benzeşen, kinaye veya ironi oluşturacak sözcük ve sözcük öbeklerinin kullanımıyla oluşan bu doku yukarıda bahsi geçen mizahi tutuma da katkıda bulunmuştur. Örnek vermek gerekirse; Selim’in haykırışı olarak nitelendirilebilecek olan noktalama işaretsiz bölümün sonu verilebilir: *“İşte bu kadar işte canım sevgilim Günseli Selim”*. (Atay, 537) Burada bir mektubun sonuna yazılmışçasına beliren “Selim” sözcüğü, noktalama işaretlerinin ve boşlukların yoksunluğundan dolayı bir kelime oyununa dönüşmüş ve “Günselim”e benzer bir hal almıştır.

Eserin dokusunda sıkça görülen dil oyunları arasında alışılmamış bağdaştırmalar da vardır. Yapıtın sanatlı bir anlatımı olmasını ve akılda kalıcılığını doğrudan etkileyen bu tür bağdaştırmaların, okuyucunun ilgisini çekme amacının yanı sıra, toplumsal eleştiri amacı güttüğü de söylenebilir: *“Arapça dua eden insanların Latince kemikleri”* (Atay, 126) Bu ifadeyle alışılmamış bir bağdaştırma yapılırken kültürel yozlaşmaya da değinilmiş; Türk toplumu eleştirilmiştir.

2.4. İPUCU İZLEK:

Yapıtta merak uyandıran öğeler de kullanılmıştır. Örneğin Selim, intiharından önce günlüğünde sıkça “tabanca” ve “kendini tabanca ile vuran bir adam” motifine yer verilmiştir.

“Anlaşılmaz kelimeler yazmak istiyorum kâğıdın üstüne. Yıllardır benden beklenen bir hareket bu. ”Tabancayı aldı ve ateş etti” cümlesini yazmak istiyorum mesela. Yüzlerce defa altalta. Aylardır bu cümle durup dururken kafama takılıyor.” (Atay, 631–632)

Nitekim kendi hayatını sonlandırma şekli de bir tabancayla olur. Bu durumda tabanca bir izlek, ama aynı zamanda da bir merak ögesidir. Bir başka örnek de kitabın başlarında mevcuttur. Yayımcının açıklamasının ardından, Turgut’tan bahsedilirken tanrısal anlatımın etkisiyle yazar, anlatımı bölerek *“O zamanlar, henüz, Olrıc yoktu; (...)”* (Atay, 25) diye belirtir. Bu da romanın sonlarına doğru karşımıza çıkacak olan Olrıc karakterine işaret eder; fakat onun kim ya da ne olduğunun açıklanmaması, okur için bir merak ögesi oluşturur.

Merak uyandıran öğelerin kullanımı konusunda değinilmesi gereken bir diğer durum da leitmotif kullanımınıdır. Romana adını veren “tutunamayanlar”a eserde aynı

zamanda leitmotif olma niteliği de yüklenmiştir. “Tutunamayanlar, tutunmak/tutunamamak” durumları sıkça yinelenmiş, ayrıca romanın ana izleği olan “aidiyetsizlik ve yabancılaşmanın doğurduğu, toplumsal ve bireysel hayata tutunamayış”ı destekleyici bir rol de oynamıştır.

2.5. ÇOKKATMANLI YAPI:

Her ne kadar ilk postmodern Türk romanı olarak anılmasa da bu akımdan etkilenerek yazılan Tutunamayanlar, çokkatmanlı bir romandır. Yazında çokkatmanlı yapı; edebi alıntı, montaj ve gönderme tekniklerinin kullanımının yanı sıra, romanın dokusuna yazarın kendi yarattığı çeşitli metin türlerinin eklenmesiyle oluşan, metinlerarasılık özelliğinin yardımıyla oluşturulmuştur.

Romanda edebi alıntı tekniğinin kullanımı karşımıza Turgut, Selim’in arkadaşı Esat’ın evini ziyarete gittiğinde çıkar. Turgut, kendisinden ve Selim’den bahsetmesini ister, Esat’tan. Selim’i liseden beri tanıyan Esat, onun gençlik yıllarından ve Gorki, Camus, Oscar Wilde, Balzac gibi yazarlarla ilk tanışma heyecanlarından söz ederken yazar, edebi alıntı tekniğini kullanır: “*Camus’nün ‘Ontolojik mesele yüzünden ölen kimseye rastlamadım’ sözünü okuyunca: ‘Biri bu yüzden ölmeli, intihar etmeli,’ diye bağırmıştı.*” (Atay, 359)

Romanın dokusunda açık ve kapalı göndermelerin kullanımı da yer alır. Romanda isimler, karakterlerin kişilikleri hakkında ipucu verecek şekilde seçilmiştir. Turgut Özben, romanın sonunda özbenliğine kavuşmuş ve Selimleşmiştir. (Bunu Olric’in ortaya çıkmasıyla ve Turgut’un Selim’i unutturmamak amacıyla yazma macerasına atılmasından ve onun başladığı Tutunamayanlar Ansiklopedisi’ne devam ederek onun görevini üstlenmesinden de anlayabiliriz.) Selim’in soyadı ise Işık’tır “*İncil’de*

İsa'nın ışık olduğu birçok yerde vurgulanır: 'Tüm insanları aydınlığa kavuşturmak için dünyaya gelen gerçek Işıktır.' İsa." (Ecevit, 295) ve kitapta Selim kendisini İsa'ya yakın hisseder:

"Birlikte havalandılar; yüksekçe bir yere çıkıp baş başa oturdular. Ruhun güzelliğinden filan bahsettiler. İnsanlardan çektiklerini anlattılar, vaktin nasıl geçtiğini anlamadılar. Hava kararırken İsa, izin isteyip ayrıldı: yukarıda babası bekliyormuş." (Atay, 153)

Bahsedilen durumlar, soyadların birer izlek olmasının yanı sıra İsa'ya bir açık gönderme olma niteliği de kazandırmıştır. Kurgu içerisinde kapalı göndermelere rastlamak da mümkündür. Örneğin, *"Bütün arzum hamamda kız kovalarken düşüp ölmektir. Sevgili karım ve tahtımızın temel direği, bu gece (...)"* (Atay, 267) alıntısında üstü kapalı bir şekilde gönderme yapılan, Osmanlı padişahlarından Selim Sultan'dır.²

Buna ek olarak romanda montaj tekniği de kullanılmıştır. Örneğin, ikinci bölümün başlarında Turgut, Metin'le tangolar hakkında konuşurken Metin, "Özleyiş"³ adlı tangoyu mırıldanmaya başladığında yazar, güfteyi olduğu gibi romana eklemiştir.

"Sevdim bir genç kadını

Ansam onun adını

Her şey benim olsa bile

#####

² II. Selim 1574 Aralık'ında hiç beklenmedik bir zamanda öldü. (...) Ölüm tarihi ihtilafı olduğu gibi ölüm nedeni de ihtilafıdır. (Osmanlı Ansiklopedisi. Cilt:3 sf:123)

³ Bestesi Necip Celal Antel'e, sözleri Bedri Noyan'a ait Türk tangosudur. Tangonun asıl adı "Özleyiş" olmasına rağmen, başlangıç dizisinin akıllarda kolay kalması ile müzik severler arasında zamanla bu şekilde adlandırılmaya başlandı. (Wikipedi)

Yaşarım hayalinle” (Atay, 206)

Yazının çokkatmanlı yapısı içerisinde kurguya eklenen; fakat yazarın kendi yaratısı olması nedeniyle montaj sayılmayan, aksine metinlerarasılık tekniğinin bir kullanımı olan çeşitli metin türleri de göz önüne alınmalıdır. Buna örnek olarak Selim’in günlüğü veya “Ne Yapmalı?” adlı yazısı (Atay, 93), şarkılar bölümü ve Disconnectus Erectus’un (Tutunamayan) açıklandığı ansiklopedik bilgi verilebilir.

“Tutunamayan (disconnectus erectus): Beceriksiz ve korkak bir hayvandır. İnsan boyunda olanları bile vardır. İlk bakışta, dış görünüşüyle, insana benzer. Yalnız, pençeleri ve özellikle tırnakları çok zayıftır. Dik arazide, yokuş yukarı hiç tutunamaz. Yokuş aşağı kayarak iner. (Bu arada sık sık düşer.) Tüyleri yok denecek kadar azdır. Gözleri çok büyük olmakla birlikte, görme duyusu zayıftır. Bu nedenle tehlikeyi uzaktan göremez. (...)” (Atay, 149)

2.6. DİĞER TEKNİKLER:

Şu ana dek açıklananlara ek olarak, yapıtta psikoloji ve sinema gibi farklı dallardan edebiyata uyarlanmış tekniklerin kullanıldığı da görülür; bilinçakışı, geriye dönüş ve kendinden yola çıkarak yazma gibi.

Pek çok bölümde karşımıza çıkan bilinçakışı tekniği yapıt boyunca farklı şekillerde kullanılmış olsa da, kullanım amacı değişmemiştir. Yazar bu tekniği kullanarak karakterlerin zihinlerinden geçen her şeyi en ufak ayrıntısına kadar okuyucuya sunmayı ve onları her yönüyle tanıtmayı amaçlamıştır. Bundan ötürü bilinçakışı tekniğinin kullanımının romanın gerçekçiliğini artırdığı da söylenebilir; çünkü yazar, karakterlerin aklındakileri, güçlü noktalarını olduğu kadar zaafalarını da kelimesi kelimesine okurun gözleri önüne sererek romana samimi bir havanın egemen olmasını sağlamıştır. Bilinçakışı tekniğinin kullanımına örnek olarak gösterilebilecek belirgin noktalardan biri; noktalama işaretsiz yazılan yetmiş altı sayfalık bölümdür. (Atay, 460–536) Bir diğer örnek ise yine sıkça görülen “turgutselimgiller” şeklindeki kullanımdır. *“İsimler birbirinden farklı yaratıkları ayırt etmek içindir; bizleri değil. Biz aynı türün örnekleriyiz. Kayamehmetturgutgillerdeniz. Yaa! Öneyaklarımızla yemek yeriz, (...)*” (Atay, 331) Bu tekniğin kullanımına verilebilecek son örnek ise Turgut’un konudan konuya atlayan iç monologlarıdır.

“Pencerenin üstüne çıplak bir rayla tutturulan bu perde, hazin bir belge. Efendim? Bütün kötülük bu perdeden, bu raylardan geliyor. Yerde, asıl rengi anlaşılmayan bir halı ve bir iki kilim parçası. Yazık oldu. Müzeyyen Hanım oğlunun mürüvvetini göremedi. Odasını gönlünce süsleyemedi. Ya da bir kadın... kim bilir? Kitaplığın rafları toz içinde... masanın üstü de... Buraya hiç dokunulmamış.” (Atay, 91)

Yapıtta kullanılan tekniklerden bir diğeri de kendinden yola çıkmadır. Bu tekniği kullanan yazar, eserinin malzemesi olarak kendi kimliğinden ve yaşantılarından yararlanır, eserini bunlar üzerinden kurgular. Tutunamayanlar romanını eski bir eleştiri akımı olan psikanalitik eleştiri bağlamında inceleyecek olursak yazarın, yapıtın hammaddesi olarak kendi hayatını da kullandığını ve eserin biyografik özellikler taşıdığını görürüz.

Bu bağlamda incelendiğinde Selim Işık'ın eserde, bünyesinde yazarın biyografik öğelerini en çok barındıran karakter olduğu söylenebilir. Işık, aynı zamanda kitaba adını veren "tutunamayanlar"ın tüm özelliklerini de üzerinde toplamıştır. Tıpkı yazarı gibi, daha bebekken geçirdiği ağır hastalıklar nedeniyle fiziksel güçten yoksun kalmıştır. *"Çocukluğumda geçirdiğim çok ağır bir hastalıktan sonra yürümeyi unutmuştum. Hatırlıyorum: duvarlara tutunarak yürümeye çalışırdım."* (Atay, 669)

Yaşlıları gibi çıkıp sokakta oynayamayan, koşmaya başladı mı hemen yorulan, kızlar bile ağaçlara tırmanırken onları sadece izleyebilen küçük Selim, (*"Şarkının ilk karalamalarında şu iki mısra var: Bahçede bir dut ağacı vardı / Ben çıkamazdım, kız çıkardı."* (Atay, 219)) annesi tarafından pamuklara sarılarak büyütülmüştür. Evden fazla çıkamadığı ve yaşlılarının arasına karışamadığı için avuntuyu kitaplarda, çocuk dergilerinde bulmuştur.

"Yaz sıcağında evde

Canı sıkılmasın diye

(Zararlı ilişkileri olmasın sokakla)

Kış günü

Eski hastalığının izlerini taşıyan göğsünü

Üşütmesin düşüncesiyle

Divanda otururdu (...)"

Durmadan dergi okurdu

(Siz, Libido'nun Ölümü

Filmini gördünüz mü?)

Binbir Roman, Yavrutürk,

Çocuk Haftası. "Büyük

Adam olacak." Misafirler saygıyla bakar yüzüme. (...)" (Atay, 122–123)

Gerçek yaşamda, benzer durumlar yazar için de geçerlidir. Oğuz Atay da küçüklüğünde ağır bir hastalık geçirmiş, bu nedenle kısıtlanmış ve annesi tarafından o da pamuklara sarılarak, üzerine titrenerek büyütülmüştür.

"Oğuz'un yaşamının ilk yıllarında geçirdiği, zatürree olma olasılığı yüksek olan ağır bir hastalıktır. Bu hastalıktan sonra küçük Oğuz'un tüm çocukluğu, oğlunun sağlığından endişe eden (...) bir annenin sıkı denetimi altında geçer: hareketleri engellenir; yaz günlerinde bile içine giydirilen fanila sürekli değiştirilir; koşmasına, terlemesine izin verilmez." (Ecevit, 31)

Durum böyleyken küçük Oğuz da fiziksel güçten yoksun kalmış ("Oğuz çok sakindi, bir kız çocuğu gibiydi, ben ise bir oğlan çocuğunu andırıyordum, her tarafım yara bere içindeydi." (Ecevit, 32)) ve yaşlılarına yabancılaşmıştır. Bu onun yalnız kalmasına neden olmuştur. Yalnızlığında kendini oyalamak adına çocuk dergilerine

ve radyo programlarına yönelmiştir. *“Çocuk Sesi”, “Çocuk Haftası”, “Yavrutürk” ve “Afacan” gibi dönemin çocuk dergilerindeki şiirleri, tekerlemeleri ezberliyordur.*” (Ecevit, 43)

Oğuz Atay, annesi erken bir yaşta vefat ettiği için, hayatının büyük bir bölümünü babası ve kız kardeşi ile birlikte baba evinde geçirmiştir. Bu nedenle otoriter bir baba olan Cemil Atay oğlunun hayatında önemli bir rol oynamış ve Oğuz Atay’ın meslek seçiminde de etkili olmuştur.

“Babasının yanıtı karardır: Güzel Sanatlar’ı bitirenler aç kalmaktadır. Onun için düş dünyasını bir yana bırakıp gerçekleri görmelidir Oğuz, kendisine para kazanabileceği bir meslek seçmelidir: doktorluk, mühendislik gibi.” (Ecevit, 53)

Tutunamayanlar romanına bakıldığında ise Selim Işık için de durumların pek farklı olmadığını görürüz. Son nefesini verene dek baba evinden neredeyse hiç ayrılmayan Selim Işık da babasının zoruyla mühendis olmuştur; (*“Ne aptaldım ki babamın zorla beni üniversiteye yolladığını o anda unutuyor ve onları haklı buluyordum.”* (Atay, 665)) fakat yazarının aksine Selim’in erken yaşta kaybettiği kişi babası olmuş ve o hayatının son yıllarını annesiyle birlikte yaşamıştır. Bu durum, Oğuz Atay’ın yaşayamayıp da kendisine bu denli benzeyen bir karaktere sunduğu ve keşke öyle olsaydı dediği bir durum olarak da yorumlanabilir, yine de kesin bir yargıya varmak doğru değildir; çünkü Atay ile Işık’ın anneleri arasında belirgin bir benzerlik bulunmamaktadır.

Selim Işık, idealist bir gençtir. İsmi gibi Türk toplumuna “ışık” olabilecek bir insandır ve bir aydın olarak kendisi de bunun farkındadır. Bu nedenle tıpkı yazarı gibi o da

yazınsal ve düşünsel ürünler vermiş (Ne Yapmalı? ve Günlük), dönemi ve sistemi eleştirmiş, bir fark yaratmak, düzeni değiştirmek, Promete⁴ olarak ülkeyi ve halkı daha iyi yerlere taşımak istemiştir; fakat bu mümkün olmamıştır.

“Dergi işinde deli gibi çalışmışım, deli gibi koşmuşum, deli gibi saldırmışım çevreme. (...) Dostluğu her şeyden üstün tuttuğum halde, ülküler uğruna onu da feda edeceğimi haykırmışım. Ülküler diye tutturmuşum.” (Atay, 663)

O, hiçbir zaman istediği gibi anlaşılammıştır. *“Aklımı kullanmaktan ve anlaşılmaya çalışmaktan bıktım. Hiçbir zaman da anlamlı olmayı becerebileceğimi sanmıyorum.”* (Atay, 631) Bu açıdan da ölümünden önce romanının umduğu ilgiyi görmemesinden ötürü hayal kırıklığına uğrayan Oğuz Atay’la da benzeşmektedir. *“Oğuz, yazdığı kitapların gerçek değerini biliyor ve bunların gerektiği ölçüde ilgi toplamamasına üzülüyordu.”*⁵ (İnci, 31)

Yazarın üniversite arkadaşlarından olan Ural Özyol’un intiharından etkilenmesi üzerine böyle bir eyleme kitabında yer verdiğini söylemek de mümkündür. Ne de olsa kitapta Selim, Turgut’un üniversiteden çok yakın ve yeniliğe açık bir arkadaşıdır, bu yönü ve hayatını sonlandırış şekliyle Oğuz Atay’ın arkadaşı Ural Özyol ile Selim Işık benzeşir. Kitabın İthaf kısmında “Ural’ın hatırasına” ibaresinin bulunmasının bu varsayımı güçlendirdiği söylenebilir.

#####

⁴ Yunan mitolojisinde, Titanlar soyundan Hesiodos’a göre, İapetos ve Okeanos kızı, Klymene’nin oğlu. Zeus’u aldatıp onu insanlara karşı kıskırtmış, daha sonra da ateşi çalıp insanlara götürmüş ve bu yüzden Zeus tarafından cezalandırılmıştır. (Mitoloji Sözlüğü)

⁵ Türk Edebiyatının “Oyun/Bozan”ı Oğuz Atay’a Armağan, Handan İnci.

Bunların yanı sıra, eserde odak figür ve aynı zamanda anlatıcılardan biri olan Turgut Özben de, Oğuz Atay'ın alt benliklerinden biridir. O, yazarının deyimiyle, Oğuz Atay'ın hayatının “küçük burjuva”lar gibi yaşadığı dönemini yansıtır; yani, ilk evliliği ve dolaylarını.⁶ Turgut, iki çocuk babası bir mühendistir. Her gün işine gidip gelen, haftada bir gün kendilerine benzeyen küçük burjuva arkadaşlarına yemeğe giden, hayatın akışına kapılmış bir insandır. Ev, iş ve aile üçlemesinin arasında isteğine pek de uygun olmayan bir hayat sürmektedir; çünkü kişiliği ve düşünceleri, içinde yaşadığı bu ortamla sürekli bir çatışma içerisindedir.

“Turgut apartmanların arka cephelerine baktıkça, yapıların neden iki ayrı cephesi olduğunu; neden, duvara dayanan kanepelerin arkasına kötü kumaş kaplamak gibi bu “modern” apartmanların da arka cephelerinin yüzsüz bir insan gibi anlamsız olduklarını ve üstlerine her zaman neden sarı badana vurulduğunu düşünürdü. (...) İnsan bunları neden görür? Daha doğrusu neden bunlara takılır aklı? Basit: demek yürümeyen bir şeyler var. Evet, ama yürümeyen şey nerede? Eşyada mı? Yoksa... Turgut henüz düşünemiyordu; yalnız bir huzursuzluk, huzursuzluk bile değil, insanı bazı şeyleri yapmaya ve bazılarını yapmamaya fark ettirmeden iten ve davranışlarında, eski alışkanlıklarına yabancı gelen küçük değişiklikler.” (Atay, 44)

O, aslında gizli bir “tutunamayandır” ve arayışları vardır; fakat tutunamayışını ve küçük burjuvalığa isyanını iç dünyasında yaşamaktadır. Yani tıpkı yazarı gibi o da çok yönlü ve karşıt kutupları bünyesinde barındıran bir kişiliğe sahiptir.

#####

⁶ “Ben Buradayım...”, Yıldız Ecevit. (sf: 162)

“Oğuz Atay’ın yaşamının ikinci evresi (...) evlilik döneminde tümüyle farklı bir yaşam bilincinin güdümünde görülür. Maddenin ön plana alındığı bu yaşam biçiminde, idealist yönünü (Selim) susturur, onu “bilinçaltının uçurumlarına atar” ya da “Tutunamayanlar” romanının kurmaca düzleminde “taşraya sürgüne gönderir.” (...) bu dönemde de “uçuruma attığı” soyut yönünün özlemini çeker, onu yok etmenin vicdansal cehenneminde yaşar.” (Ecevit, 163)

Yine de Turgut’un yazarıyla en çok örtüştüğü yönü Selimleşmesi’dir. Selim ve Turgut, Oğuz Atay’ın alt benlikleridir ve Turgut, evini terk edip Olric ile yazmaya başlamasıyla Selimleşmiş, onun gayesini kendi gayesi edinip yazmaya başlamıştır.

“(...) bu şarkıların belki kendisi de fark etmeden Selim’le ortak bir biçime varmasının sağlanmasında önemli bir yer tutacağını; şimdiye kadar bilemediği ve kendisinin de yok saymasına rağmen bazı etkilerinin yıllardan beri içinde biriktiğini ve bu şarkıların eline geçmesiyle hayatında ilk defa kendine özgü bir tutuma kavuşabilmek (...)” (Atay, 709–710)

Böylece intihar ederek hayattan ayrılan Selim Işık, Turgut Özben’in vücudunda yeniden can bulmuş, kitaptaki Oğuz Ataylar tek bir bedende toplanmışlardır. Oğuz Atay’ın olmak istediği ve belki de içten içe olduğu kişi (Selim Işık) ile gerçekte olduğu kişi (Turgut Özben) bir araya gelip romanda “tutunamayan”, taklitçi bir küçük burjuvayı; yani Oğuz Atay’ı oluşturmuşlardır.

Turgut her şeyi yarım bırakarak ve ansızın kaçarak, “tutunamayanlar”ın arasına katılmış, onların hikâyelerini herkese duyurmak için yazmaya başlamıştır. Evini, evliliğini ve ailesini bırakarak uzaklara giden Turgut, bu davranışında da yazarının yaşamından izler taşır. Oğuz Atay da evliliğini sonlandırarak insanlardan kaçmış ve kimsenin, adresini, telefonunu bilmediği bir eve taşınarak yazmaya başlamıştır.

Sinemadaki geriye dönüş (flashback)⁷ tekniğini kendisine mal ederek klasik öykülerdeki kronolojik sırayla giden serim-düğüm-çözüm bölümlerinin sıralamasını altüst eden postmodernizm, etkisinde yazılan romanları da kronolojik sıradan yoksun kılmıştır. “Tutunamayanlar” da buna bir örnektir. Gazetecinin açıklamasından sonra romanın kurgusu, Turgut’un, Selim Işık’ın ölümünü öğrendikten sonraki sabahını ve yaşadıklarını anlatarak başlar. Bu, yapıtta karşılaştığımız ilk geriye dönüştür; çünkü mektubun gazeteciye ulaştığı, yani kitabın basıldığı zamanı bugün olarak alırsak, romandaki zamanın geçmiş bir tarihe denk düştüğünü söyleyebiliriz. Daha sonra Selim’in neden canına kıyıldığını öğrenmek isteyen Turgut, onun arkadaşlarını dolaşmaya başladığında ise bulduğu belgeler ve dinlediği anılarla roman kurgusu bizi yine geçmişe, Selim’in ölümünden önce yaşanan olaylara götürür. Böylece romanın dokusu, şimdi ile geçmiş arasında sürekli gelgitler yaşanarak biçimlenir.

#####

⁷ (geriye dönüş anlamında ing k.) Geçmiş bir olayı, gösterilen olay arasında yeniden veren sinema çekimi. (Batı Edebiyatında Akımlar, Prof. Dr. İbrahim Çetışli.)

3. SONUÇ:

Oğuz Atay'ın Tutunamayanlar adlı romanının çokkatmanlı dokusu içerisinde birçok farklı anlatım tekniğini barındırdığı söylenebilir. Çokkatmanlı yapısının hem ögesi hem de sonucu olan bu anlatım teknikleri, okuru için metni karmaşık, hatta -geriye dönüş ve bilinçakışı tekniklerinin kullanımıyla- anlaşılması güç kılmıştır.

Parodistik, mizahi ve hicivci anlatım tutumlarının renk kattığı roman; kişileştirme, alışılmamış bağdaştırma ve kelime oyunlarının kullanımıyla okuru için daha da zevkli bir havaya bürünürken aynı zamanda okuru düşünceye sevk eden eleştiriler de sunmuştur.

Montaj, edebi alıntı ve göndermeler sayesinde metnin dokusu -yumak yapmaya çalıştıkça daha da karışan bir çile misali- karmaşıklaşmış ve derinleşmiştir. Bu tekniklerin kullanımı, yapıtta aynı zamanda metinlerarasılık ilkesinin gerçekleştirilmesine ve çokkatmanlı yapının oluşmasına da katkıda bulunmuş, yazarın kişisel birikimini okura yansıtmak, kurgu ve karakterlerin duygu/düşüncelerini desteklemek gibi özellikleri de yapıtın bünyesinde toplamıştır.

Ek olarak, değişen anlatım tutumları ve anlatıcılar nedeniyle anlaşılması daha da güç hale gelen roman, kurgusundaki merak uyandıran öğeler ve başta alışılmamış bir bağdaştırma olması niteliğiyle, dikkat çekici leitmotifi, "tutunamayan" sayesinde kafası karışan okurun elinden bırakamayacağı bir serüven haline gelmiştir.

Tüm bunlara rağmen, Oğuz Atay'ın ilk yazarlık denemesi olan bu yapıtı asıl nitelikli kılan, yukarıda detaylı açıklaması yapılan teknik ve yöntemlerin, değişken anlatım açıları ve tutumlarının, anlatının gidişatını zedeleden veya genellikle, herhangi bir tıkanıklığa uğramasına yol açmadan kullanabilmiş olmasından süregelir. Eserin Türk

edebiyatında önemli bir yerinin olması da yazarın bu başarısından kaynaklanmaktadır.

4. KAYNAKÇA:

KİTAPLAR:

- Atay, Oğuz. Tutunamayanlar. 44. bsm. İstanbul: İletişim Yayınları, 2009.
- - - -. Günlük. 13. bsm. İstanbul: İletişim Yayınları, 2008.
- Ecevit, Yıldız. "Ben Buradayım..." Oğuz Atay'ın Biyografik ve Kurmaca Dünyası. 3. bsm. İstanbul: İletişim Yayınları, 2007.
- İnci, Handan. Türk Edebiyatının "Oyun/Bozan"ı Oğuz Atay'a Armağan. 2. bsm. İstanbul: İletişim Yayınları, 2008.
- Moran, Berna. Türk Edebiyatına Eleştirel Bir Bakış. 6. bsm. İstanbul: İletişim Yayınları, 1997.
- - - -. Türk Edebiyatına Eleştirel Bir Bakış 2. 15. bsm. İstanbul: İletişim Yayınları, 2008.
- Seyppel, Tatjana. Oğuz Atay'ın Dünyası. Çeviren: Tanıl Bora. İstanbul: İletişim Yayınları, 1989.
- Erhat, Azra. Mitoloji Sözlüğü. 9. bsm. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2000.
- Meydan Larousse. Cilt: 4 İstanbul: Meydan Yayınevi, 1979.
- Osmanlı Ansiklopedisi. Cilt:3 İstanbul: Ağaç Yayıncılık, 1993.
- Çetişli, Prof. Dr. İbrahim. Batı Edebiyatında Akımlar. Ankara: Akçay Yayınları, 2003.

MAKALELER:

- Eskin, Efan Bahri. Sosyalist Olamayacak Kadar Postmodern Postmodern Olamayacak Kadar Geleneksel İslamcı Olamayacak Kadar Dünyevi Dünyevi Olamayacak Kadar Dürüst: Oğuz Atay. İstanbul: Doğu Batı Dergisi, sayı: 11, yıl 3, 2000.
- Gürbilek, Nurdan. Kemalizmin Delisi Oğuz Atay. İstanbul: Defter Dergisi, 1990.
- Gürbilek, Nurdan. Oyun ve Adalet. İstanbul: Defter Dergisi, 1997.
- Gülendamlar, Ramazan – Süreli, Bahadır. Nobokov'dan Oğuz Atay'a 'Tutunamayanlar'da 'Solgun Ateş' İzleri. İstanbul: Varlık Dergisi, 2003.
- Apaydın, Mustafa. Oğuz Atay'ın Tutunamayanlar Adlı Romanında Mizah ve Hiciv Öğeleri. Çukurova: Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 16, Sayı 1, 2007, s.45-68

İNTERNET SİTELERİ:

- http://tr.wikipedia.org/wiki/Sevdim_Bir_Gen%C3%A7_Kad%C4%B1n%C4%B1 26.12.2010, 22:28.
- http://turkoloji.cu.edu.tr/YENI%20TURK%20EDEBIYATI/mustafa_apaydin_oguz_atay_tutunamayanlar_hiciv.pdf 27.12.2010, 20:00.